

אגדת הה'נס

הרחבות וכיווני מחשבה על אגדות התלמוד, סביב הדף היומי >> טו-כא טבת התשעו >> גיטין ז-יג

תרגום חופשי וביאור

אמר רב חסדא:

אל יטיל אדם אימה יתרה בתוך ביתו, שהרי בסיפור פילגש בגבעה הבעל הטיל אימה יתרה על הפילגש, והסיפור התגלגל עד למלחמת אחים ורבבות הרוגים.

אמר רב יהודה בשם רב:

המטיל אימה יתרה בתוך ביתו עלול להגיע לעברות חמורות: גילוי עריות, שפיכות דמים וחילול שבת.

(רש"י מפרש שהאישה ובני הבית מתייראים מהאב, ומעדיפים לחטוא והעיקר שלא להכעיס אותו. התוספות מפרשים שגם אמרה זו מבוססת על סיפור פילגש בגבעה, שכלל את שלוש העברות הללו.)

המשנה אומרת שאדם צריך לוודא לפני כניסת שבת שנעשה מה שצריך לפני שבת – עישרו את האוכל ועשו עירוב חצרות – ושדליקו נרות בזמן. על זה אומר רבה בר בר חנה שבעל הבית צריך לומר את הדברים בנחת, ולא לאיים על בני ביתו, כדי שישמעו לו. רב אשי אמר שלא שמע את דברי רבה בר בר חנה, והבין לבד שהאמירה לפני שבת צריכה להיות בנחת.

אמר רבי אבהו:

אל יטיל אדם אימה יתרה בתוך ביתו, כי אדם חשוב הטיל אימה בביתו ובגלל זה אכל דבר אסור. מיהו אותו אדם? רבי חנינא בן גמליאל. מקשה הגמרא: הייתכן שאכל דבר אסור? הרי משמים דואגים שאפילו בהמות של צדיקים לא תאכלנה איסורים, קל וחומר שצדיקים עצמן מוגנים מאיסורים!

מתרצת הגמרא שכמעט האכילו אותו דבר אסור ובסוף לא אכל. מה היה הדבר האסור? אבר מן החי.

(רש"י: עבדיו של רבי חנינא איבדו את הבהמה השחוטה שהייתה מיועדת לסעודה, וכדי שרבי חנינא לא יכעס שאין אוכל, הביאו לו בהמה לא שחוטה)

שאלות, כיוונים ונקודות למחשבה

מה בדיוק הבעיה ב"אימה יתרה"? האם זו בעיה חינוכית? משפחתית? רוחנית?

אם "אימה יתרה" בעייתית, האם באימה "רגילה" יש תועלת? האם יש בעיה גם בעדינות יתרה?

האמירה מופנית דווקא כלפי הבעל-האב? כלפי שני ההורים? ואולי לאמא דווקא מותר לאיים?

אגדה אחת בשבוע: גיטין ז א

אמר רב חסדא:

לעולם אל יטיל אדם אימה יתרה בתוך ביתו, שהרי פילגש בגבעה הטיל עליה בעלה אימה יתירה, והפילה כמה רבבות מישראל.

אמר רב יהודה אמר רב:

כל המטיל אימה יתירה בתוך ביתו, סוף הוא בא לידי שלש עבירות: גילוי עריות ושפיכות דמים וחילול שבת. (גרסה אחרת: חילול השם)

אמר רבה בר בר חנה:

הא דאמרי רבנן, 'שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם השיכה: עשרתם, ערבתם, הדליקו את הנר'

צריך למימרנהו בניחותא, כי היכי דליקבלו מיניה.

אמר רב אשי:

אנא לא שמיעא לי הא דרבה בר בר חנה, וקיימתיה מסברא.

אמר רבי אבהו:

לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו, שהרי ב גדול הטיל אימה יתירה בתוך ביתו, והאכילוהו דבר גדול.

ומנו? רבי חנינא בן גמליאל.

האכילוהו, סלקא דעתך?!

השתא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידם, צדיקים עצמן לא כל שכן?!

אלא בקשו להאכילו דבר גדול,

ומאי ניהו? אבר מן החי.

אגדה היום

כשהורים צועקים, לא שומעים את הקב"ה הלמקה בסוּאיה

"במשפחה שלנו לא היה שעון קיר, ולא הייתה בסביבה צפירה שבישרה על זמן כניסת השבת, אבל תמיד ידענו מתי שעת הדלקת הנרות. כשאבא היה נעמד באמצע הסלון ופתאום צועק: "שקט שיהיה כאן! למה הפלטה עדיין לא מחוברת? למה המוקצים עדיין מפוזרים בסלון?" ידענו שעוד חמש דקות בדיוק שבת נכנסת. הצעקה הזאת הייתה נוהל קבוע, בשעה קבועה, אפילו הטקסט היה קבוע. גם אם בארבע אחרי הצהריים היה אפשר לשבת בסלון המסודר, ולשבת ליד השולחן הערוך עם עוגה וכוס קפה, אבא היה עומד וצועק.

אני זוכר שזאת הייתה צעקה מיוחדת. לא רק בגלל הזמן הקבוע, שהפך אותה לסוג של טקס, אלא גם מפני שהיא לא הייתה נשמעת בשום זמן אחר. אבא היה אדם רגוע, לא התעצבן מכלום, לא הרים את הווליום מעבר לציפוף של הציפורים בגינה. התחלתי להבין את זה כשהגעתי לצבא: המ"מ שלנו הזכיר לי את אבא, טיפוס עדין, לא מדבר הרבה, אבל כשמישהו היה שובר שמירה – הוא היה צועק. היה לנו ברור שהוא לא חטף קריזה, אלא שיש חוק בלתי כתוב בצה"ל שבסיטואציה כזאת צריך לצעוק.

בכל מקרה, כשהייתי ילד לא קלטתי את זה, וההבנה המאוחרת לא שינתה בכלום את החוויה שנצרכה אצלי. זאת כניסת השבת שלי: אמא מדליקה נרות, אבא צועק.

אשר עצר רגע את שטף דיבורו וגירד בראשו, חושב איך להמשיך. ראשו, אגב, גלוי כבר שנים רבות, אבל פעם הייתה יושבת עליו כיפה באופן קבוע. הוא הוסיף לשתוק. השאלה "מהי חווית השבת שלך", שהבן שלו שאל אותו במסגרת שיעורי הבית שקיבל, הקשתה עליו יותר ממה שחשב. "אני מתאמץ להיזכר בעוד דברים, אבל משום מה מבטו האימנתי של אבא שלי מאפיל על הכל. ברגע שהיה אמור להיות מכוון מבחינתנו, רגע כניסת השבת, השבת לא הייתה שם. גם לא התפילה, ולא האמונה, ולא הקדוש ברוך הוא, רק אבא."

***

על מקומה של האימה במשפחה אפשר לדבר משלל נקודות מבט: חינוכית, פסיכולוגית, חברתית ועוד. אולם רצף האגדות על האימה בבית שייך לנקודת מבט אחרת: הגמרא מוטרדת מהשלכות כמו חילול שבת, אכילת מאכלות אסורים וכדומה. אמנם היא מזכירה גם גילוי עריות ושפיכות דמים, השלכות כבדות שאפשר לתרגם למישור המשפחתי והחברתי, ועדיין נדמה שהאווירה היא תורנית-הלכתית.

ולוא השלכות מהסוג הזה, לא הייתה שום בעיה בהטלת מרות מוגזמת בבית? יכול להיות שעל הבעיות הבסיסיות אין צורך לדבר. לאימה יש תג מחיר ברור. אבל הגמרא יודעת עם מי יש לה עסק: עם אלה שלמול השיקולים המשפחתיים מעמידים את החובות ההלכתיות, ואת החינוך הנחרץ לקיומן. היא פונה אל ראש המשפחה ואומרת לו: דע לך שגם את המטרה הרוחנית שאתה מנסה להשיג, שמירת השבת, לא תצליח להשיג דרך ההפחדה. אין כאן עימות בין שני ערכים, כי גם את הערכים הרוחניים אי אפשר להנחיל בבית על בסיס אימה יתרה. "כי היכי דליקבלו מיניה", יש צד שצריך להקשיב ולקבל, אי אפשר לרסק אותו בהפגנות סמכות מופרזות.

ואולי זה לא הכל. האופי התורני-רוחני של הסוגיה יכול ללמד שיש באימה הזו בעיה רוחנית עקרונית. כשאדם מעצים את סמכותו, הוא קצת גזול מהקב"ה את התפקיד. הוא, ראש המשפחה, בעל הכוחות והיכולות כולם, אליו צריך לשמוע וממנו צריך להתייירא. אין בעיה בהטלת מרות מדודה ומאוזנת, שבה ההורה אינו חורג ממקומו בשרשרת הפיקוד, וברור שהוא ממלא תפקיד בעולמו של הקב"ה; הבעיה היא כשהוא משתלט על כל המרחב, עד שבנו אינו עובד את אביו שבשמים, אלא מפחד מהאב העצבני והקפדן שעומד מולו.

רק כשמכניסים את אווירת "איש אמו ואביו תיראו" לפרופורציה הנכונה, יכול להתקיים חינוך ל"אני ה' אלוקיכם".

עדינות או תקיפות?

קלע מפרשנות האלצה

הראיה קוק, עולת ראיה

אם נשים מגמתנו רק לצד ההדרכה הפרטית אז יתגלה מיד לעינינו שיותר נפעול על הלכות ע"י אמירה רכה מאילו נבקש לבא ברדיה ובעקיפין; אבל אם נחזור עד סוף תעודת השלטון, הפועל בכללות מציאותו, אז יש אשר ההנהגה החזקה תכריע את הכף...

אמנם אמתת ההכרעה אינה כן בנוגע לחקי ד' ומשפטינו. כי מאשר ידענו, שעצם עשיית המצוה היא מזככת את הדעת ואת הרגש, אם כן לא לבד ביחש להענין הפרטי, כי אפילו לכללות ההדרכה יש יתרון גדול להנהגת הנעימות והרך, מפני שכיון שיותר קרובה היא הפעולה הפרטית להעשות ע"י אמירה רכה, הלא עצם הפעולה הטובה בעצמה היא תהיה העוזרת ג"כ להדרכה הכללית. על כן צריך למימדינה בניחותא, כי היכי דליקבלינה מיניה.

[ביאור: לרוב, חינוך בנועם יביא לתוצאות בטווח הקרוב, אבל כשרוצים להשפיע על המתחנך בטווח הרחוק עדיפה יד קשה. לטווח הקרוב עדיף לשדל את הילד לצחצח שיניים, ולטווח הרחוק עדיף לגלות סמכות ולצעוק עליו, גם אם זה רק ירחיק אותו מהמברשת. אבל במצוות, שווה לגרום לאדם בנחת לעשות את המצווה בטווח הקרוב, כי המצווה עצמה תשפיע עליו לטובה גם לטווח הרחוק.]

כלי עבודה

מילות מפתח. הסיפור על רבי חנינא בן גמליאל, שאכל (או כמעט אכל) אבר מן החי כי בני ביתו פחדו ממנו, מובא בתכלית הקיצור. אבל דווקא כשאין הרבה מילים, קל להבחין במילים החוזרות על עצמן. במקרה שלנו זו המילה "גדול": רבי חנינא בן גמליאל מכונה "אדם גדול", והמאכל האסור נקרא "דבר גדול". נראה שהאמרה מנוסחת במעין אירוניה: מדובר בחכם גדול (וגם בעל מעמד גדול ונכבד, ממשפחת הנשיאות), ואולי גדולתו מתירה לו להטיל אימה; אך למעשה היא זו שעלולה להכשיל אותו.